

**El llegat traumàtic de les ferides de la història i el paper dels valors
emancipadors en la llarga lluita per la independència de Catalunya:
il·lustracions clíniques**

Autora: Concepció Garriga, psicoterapeuta psicoanalítica. Membre de la 'Sociedad "Forum" de Psicoterapia Psicoanalítica', de la 'International Association for Relational Psychotherapy and Psychoanalysis, IARPP' i de la 'Asociación EMDR', concepgarriga@gmail.com

Resum: *Aquest treball està escrit des de la visió de de com vam viure la confrontació política els 2.079.340 de persones partidàries de la independència (xifres del 21D2017). La meua tesi és que la violència desencadenada per l'estat espanyol en els dies al voltant del referèndum l'1 d'octubre de 2017 ens va fer conscients que l'anomenada transició democràtica va ser només maquillatge i que el franquisme segueix viu. Ens va connectar amb les ferides de la història i amb els traumes trans-generacionals, tant de pacients com de terapeutes, soferts en la confrontació prèvia (i mai elaborats) de l'aixecament militar de Franco contra la 2a República Democràtica.*

Paraules clau: *trauma, trauma històric, transmissió trans-generacional, ferides de la història*

Resumen: *Este trabajo está escrito desde la visión de de cómo vivimos la confrontación política los 2.079.340 de personas partidarias de la independencia (cifras del 21D2017). Mi tesis es que la violencia desatada por el estado español en los días alrededor del referéndum del 1 de Octubre de 2017 nos hizo conscientes de que la llamada transición democrática fue solo maquillaje y de que el franquismo sigue vivo. Nos conectó con las heridas de la historia y con los traumas trans-generacionales, tanto de pacientes como de terapeutas, sufridos en la confrontación previa (y nunca elaborados) del levantamiento militar de Franco contra la 2ª República Democrática.*

Palabras clave: *trauma, trauma histórico, transmisión trans-generacional, heridas de la historia*

[Una versió d'aquest treball ha estat presentada a Nova York, a la 16th Annual IARPP Conference, els dies 14-17 de juny de 2018]

"Haver nascut és estar connectat a la història... és tenir una història abans de tenir *la pròpia història*" (Apprey, 2017, p.32)

Catalunya està experimentant un període de lluita política des que les eleccions plebiscitàries al Parlament de Catalunya de 2015 van donar la majoria a les forces independentistes i el govern va intentar acomplir la seva promesa amb un referèndum al que el govern espanyol es va oposar feroçment i il·legítimⁱ. Quan es va fer evident que Catalunya estava decidida a exercir *pacíficament* el dret a l'autodeterminació, les autoritats espanyoles van incórrer en tot tipus de violacions de drets civils, polítics i humans contra el poble català, contravenint els compromisos que havia contret. Ja que “Espanya ratificà sengles tractats internacionals que havien estat promulgats el 1966, a partir de la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948. Concretament, el Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics i el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (BOE 103, del 30 d’abril de 1977; referències 10733ⁱⁱ i 10734, respectivament). Ambdós tractats diuen, a l’article 1.1: ‘Tots els pobles tenen el dret de lliure determinació’.

Més endavant, la constitució espanyola de 1978 va estipular, a l’article 10.2: ‘Les normes relatives als drets fonamentals i llibertats que reconeix la constitució s’interpretaran d’acord amb la Declaració dels Drets Humans i tractats i acords internacionals sobre les matèries, ratificats per Espanya’.

I la constitució va establir, a l’article 96.1: ‘Els tractats internacionals vàlidament celebrats, una vegada publicats oficialment a Espanya, formaran part de l’ordenament intern. Les seves disposicions només podran ser derogades, modificades o suspeses en la forma prevista en els tractats mateixos o d’acord amb les normes generals del *dret internacional*’ⁱⁱⁱ.

L’actitud de l’estat espanyol és, i ha estat històricament, la negació de la nostra subjectivitat política i la imposició de la seva per la força de les armes. El nou exercici de violència que l’estat espanyol va perpetrar contra el poble català els dies al voltant de l’1 d’octubre de 2017, va traumatitzar a les i als ciutadanes catalans i va re-traumatitzar als majors de 50 anys de tal manera, que ens va fer adonar -de cop- que l’anomenada transició de 1978 era només maquillatge, que el franquisme estava ben viu i que mai no se n’havia anat.

Això va fer que, aquells dies, moltes persones a Catalunya estiguéssim *molt alterades*. El trasbals del moment de confrontació política connectava a cada persona amb les pròpies ferides de la història de la seva família, amb el trauma històric i amb la seva transmissió trans-generacional.

Trauma

Sostinc que el que venim patint al llarg d'aquests mesos és un trauma darrera l'altre, segons la seva definició.

Trauma té lloc quan una persona es veu involucrada en fets que:

- a) representen un *perill real* per a la seva vida o veu amenaçada la seva *integritat física*; o bé quan és *testimoni d'un esdeveniment* on hi ha morts o ferits, o hi ha una amenaça per a la vida d'altres persones.
- b) La *resposta* a aquest esdeveniment és de *por, desesperança i horror intensos*, que es manifesten amb records intrusius i recurrents i amb *síntomes d'activació*: malsons i dificultats per conciliar o mantenir el son; dificultats de concentració; irritabilitat; i malestar psicològic.
- c) L'esdeveniment *excedeix* la seva capacitat de resposta i els seus *mecanismes habituals d'afrontament i defensa* (Talarn, T. 2003, comunicació personal).
- d) Com a resultat la persona pot ser diagnosticada, segons el DSMIV (2002), d'*estrès postraumàtic agut* (menys de tres mesos) o *crònic* (més de tres mesos).

Van der Kolk (2014), afirma que, com que el trauma és insuportable i intolerable, la majoria de persones intenten negar-lo, és a dir, actuar com si no hagués tingut lloc per tirar endavant. Malgrat l'intent de la part racional del nostre cervell de deixar el trauma enrere, n'hi ha una altra part, per sota –el sistema límbic- que no sap negar, de manera que, “molt després de l'experiència traumàtica, aquesta part es pot reactivar davant del menor indici de perill i mobilitzar els circuits cerebrals alterats, tot secretant enormes quantitats d'hormones de l'estrès. El que dona lloc a emocions desagradables, sensacions físiques intenses i accions impulsives i agressives” (p. 2). Aquestes reaccions tenen un efecte en les relacions, sovint a nivell implícit; d'aquesta manera es pot produir una transmissió trans-generacional (en una vinyeta clínica, més endavant a la pàgina 10, en el cas Marina, ho exemplifico).

“El trauma produeix veritables canvis fisiològics, inclosos: un recalibrat del sistema d'alarma cerebral, un augment de l'activitat de les hormones de l'estrès i alteracions en el sistema de reconeixement de la informació rellevant de la irrellevant... les persones traumatitzades desenvolupen una hipervigilància davant les amenaces, a costa de l'espontaneïtat a la vida diària” (p. 3). Així, a més de ser-ne directament afectades,

també impacten en les persones properes i en les relacions (podent arribar a generar-los una transmissió trans-generacional).

El trauma històric, són “les ferides emocionals i psicològiques que emanen del trauma massiu de grup i s’acumulen al llarg de la vida i de generació en generació” (Brave Heart, [et al.] 2017, p. 252). Té un impacte profund en el funcionament psicològic de les persones, particularment vergonya, depressió i ràbia, i es transmet de generació en generació. Els esdeveniments històrics que tenen conseqüències psicològiques a llarg termini inclouen catàstrofes col·lectives com *la guerra*, *la fam*, *la colonització forçosa* i el genocidi encara que sigui en absència de guerra.

La traumatització i/o retraumatització ciutadana aguda ha estat produïda directament o empàtica per:

1. La consciència de persecució econòmica i política greu als i les membres del govern que van organitzar la consulta del 9 de novembre de 2014^{iv}.
2. La percepció de cop duríssim de les autoritats espanyoles contra les nostres institucions el 20 de setembre de 2017 (quan la policia va intervenir diverses seus del govern català, van liquidar les oficines d’assumptes exteriors, van tancat pàgines web catalanes i oficines de premsa, van confiscar revistes, van prohibir reunions polítiques i van saquejar el correu i les paperetes oficials. Totes aquestes accions són *ofenses greus a la llibertat d’expressió*.
3. Van *exercir el terror* amb amenaces d’executar a Carles Puigdemont, el nostre 130è president electe, com ho havien fet realment amb el 123è president electe Lluís Companys el 1940, amb total impunitat de qui el va exercir.
4. La *violència policial* que van perpetrar contra els i les votants als col·legis electorals, van causar 1066 ferides directes algunes de gravetat^{vi} com han denunciat Human Rights Watch^{vii} i Amnesty International^{viii}.
5. La tensió institucional, el 10 d’octubre de 2017, de veure que Puigdemont declara la independència però la deixa en suspens^{ix}.
6. L’empresonament dels Jordis el 16 d’Octubre de 2017 (Jordi Cuixart i Jordi Sánchez) acusats de “tumult i explosió violenta” figures legals construïdes per poder-los acusar dels *delictes inexistents* de sedició i rebel·lió, i demanar-los 30 anys de presó^x, malgrat que *no hi va haver cap tipus de violència*.
7. La dificultat de celebrar, el 27 d’Octubre de 2017, la proclamació de la República (quan ja sabíem que el govern espanyol era capaç de perpetrar un bany de sang encara major que el de l’10).

8. L'aplicació efectiva del 155 el 30 d'Octubre: quan va caure la seva pesada llosa damunt els nostres i les nostres polítiques electes! Presó per a: Dolors Bassa, Meritxell Borràs, Joaquim Forn, Oriol Junqueras, Carles Mundó, Raül Romeva, Josep Rull i Jordi Turull, i exili per a: Carles Puigdemont, Toni Comín, Clara Ponsatí, Lluís Puig i Meritxell Serret!^{xi} Tots i totes acusats de les figures legals de sedició, rebel·lió i malversació "construïdes" per la ocasió, però que no se sostenen^{xii} enlloc de l'Europa democràtica. Convocatòria d'eleccions pel 21D2017. S'afegeixen a l'exili Anna Gabriel, el 21/2/2018^{xiii}, Marta Rovira, el 24/3/2018^{xiv}, Valtònyc, el 23/5/2018^{xv}, i Adrià Carrasco, el 5/9/2018^{xvi}.
9. I, a més, aprofitant el 155, saqueig^{xvii} d'art català de Museus (Lleida a Sixena).
10. La negativa del govern espanyol a acceptar el resultat de les eleccions del 21D2017, en que les forces independentistes obtenim la majoria absoluta, 70 de 135 escons, i desitgem que governin les persones que hem votat.
11. Els centenars d'alcaldes, representants polítics, mestres, cantants, activistes i ciutadans en general^{xviii} imputats, empresonats o exiliats, esdevenint així *ostatges* del govern espanyol, en una manifestació flagrant més de que *a l'estat espanyol no hi ha divisió de poders*^{xix}, i que se'ns aplica "lawfare"^{xx}.

El que sostindré al llarg d'aquest article és que *l'alteració* que estem patint els i les ciutadanes de Catalunya, des de setembre de 2017, expressa la patologia que s'ha generat com a resultat de la *repressió* que l'estat espanyol està exercint contra les persones partidàries de la independència, i que patim, directament o empàtica, en la mesura que veiem les nostres i els nostres polítics electes empresonats sense judici i/o exiliats, i en tant que veiem diàriament l'actuació arbitrària i partidària de la *injustícia* espanyola. Aquesta patologia és el trastorn per estrès agut i/o crònic, depenent dels antecedents històrics de cadascú i de les vivències actuals, que, en molts casos, reflecteix una transmissió trans-generacional i/o un trauma històric (definició p. 4).

El poeta David Jou (2018) expressa aquests efectes amb els afectes que generen:

Repressió

Una part de la meva ànima és a la presó;
 una part del meu vot, una part del meu cor, són a al presó;
 una part de la democràcia és a la presó,
 per un abús de la llei, utilitzada per fer callar,
 per a tallar camins, per a tancar sortides
 per acusar d'odi els agredits i absoldre els qui han atacat.

No calia.

La llei ha de ser un camí per a tots, un lloc de racionalitat,
de futur, de serenitat i d'esperança,
no una barricada de revenja i parcialitat,
no un pou per a llençar-hi la vida dels altres.

De tanta trencadissa, n'hem de fer emergir
alguna cosa nova, digna de la lluita i de l'espera,
com en el trencadissos de Gaudí:
els bancs del parc Güell, les xemeneies de la Pedrera,
no haurien estat possibles amb rigidesa.
Calia trencar i calia refer, sumar amb intel·ligència els fragments
en la plasticitat, la imaginació i l'urc intens
d'una nova forma d'estructura i de bellesa.

Hem trencat. Han trencat.
Sabrem refer amb justícia i novetat?
O tornarem, pusil·lànimes, a l'ordre injust de sempre?

Una part de la meva ànima és a al presó:
No serà en va –ho vull creure- el seu temps de privació,
d'indignació, d'ansietat i de tristesa.

II-lustracions clíniques

A continuació presentaré unes vinyetes clíniques, degudament disfressades per mantenir la confidencialitat, que mostren el efectes del trauma i la seva elaboració en els dies posteriors a l'1 d'octubre de 2017 i al llarg de 2018. La primera és un cas de trastorn per estrès agut i la seva elaboració:

La Paquita, per exemple, va afirmar que venia molt angoixada: “què ens pot passar?”, es preguntava. Fa un parell d'anys que s'ha jubilat i disposa d'una pensió mínima. “La perdré? Sento les amenaces i tinc por. Em sap greu, però jo no participaré a la votació. No vull rebre garrotades. Has vist la quantitat de policies que han arribat? Em tancaré a casa”. Això ho deia amb llàgrimes als ulls, ella sempre ha sigut progressista, ha militat en partits d'esquerrers, ha sigut

mare soltera, i ara es veu així d'espantada!!! Darrera d'aquesta por hi ha una història de molta soledat. La seva mare va morir quan ella tenia 8 anys. El seu pare, franquista, es va tornar a casar i va seguir exercint d'autoritat tirànica a la família. Ella, als 20 anys, va abandonar la seva comunitat d'origen i va anar a viure a BCN, amb una mà al davant i una altra al darrera. Amb els anys, ha arribat a construir-se una vida digne. "La podré mantenir?", es preguntava. Quan la vaig tornar a veure em va dir que s'havia sobreposat, que el dia 1 d'octubre es va posar en contacte amb la seva ànima rebel, sobretot en veure la brutalitat dels cossos policials, i que va cercar el moment més tranquil per anar a votar. Els dies posteriors va anar trobant la manera de mantenir-se allunyada de l'excés d'informació, i tranquil·la.

En la reacció de la Paquita hi veiem clarament els efectes activadors de la por, la violència policial li va causar el trastorn per estrès agut. Se li van activar les hormones de l'estrès i el sistema d'alarma; però un cop va passar perill, el cos va tornar paulatinament al seu estat normal. La Paquita és una dona molt treballada, fa deu anys que està en teràpia. La seva resposta en aquests moments és del tot adequada. Ha après a *autoregular-se* a partir del treball analític: de la seva comprensió i acceptació del patiment que va haver de travessar per la mort de la seva mare i pel maltractament del seu pare, juntament amb la valoració dels recursos personals que ha anat desplegant per fer-hi front. Uns anys enrere, davant la mateixa situació, hauria estat dies i dies angoixada i hauria esgotat el seu fill amb demandes impertinents, perquè "el trauma no elaborat augmenta el risc de mal interpretar si una situació concreta és perillosa o segura.. el que pot provocar dolorosos malentesos en les relacions personals i laborals.. Els sistemes d'alarma defectuosos provoquen arravataments o bloqueigs com a resposta a comentaris o expressions facials innòcues" (Van der Kolk, 2014, p. 67).

La transmissió trans-generacional de les ferides de la història

La història de la Marina és un bon exemple de transmissió trans-generacional:

La Marina arriba inquieta, està en procés de reconstrucció d'una relació de parella difícil, amb qui hi ha tingut tres criatures. Tampoc tenen la mateixa posició davant el referèndum. Ella ha viscut en un entorn gris, feixuc. La seva mare prové d'una d'aquestes colònies del Llobregat en que quan el seu pare va ser retingut en un camp de concentració, a la seva àvia materna la van fer fora

de la colònia. Sola, amb la criatura d'un any, uns familiars la van acollir. La Marina es recorda envoltada de silencis. Tenien un establiment públic, on no es podia parlar de res: "compte, calla,..." eren les expressions més freqüents dels seus pares. Ella es veu a si mateixa tota retreta, mes aviat vergonyosa, amb poc espai pel gaudi, inclòs el sexual... En canvi la família del seu home és tot el contrari: els seus pares van néixer en un entorn de vencedors. De fet el seu avi era Guàrdia Civil en una zona rural; allà donaven per suposat que sempre hi hauria ingressos, i van viure una vida despreocupada. Part dels problemes que tenen com a parella estan relacionats amb que ella és reservada, preocupada pel futur, compromesa, i ell és més fester, després i obert. Poder connectar les seves dificultats amb la transmissió trans-generacional de les ferides de la història la va alleujar. Entendre d'on ve el seu propi retraïment li facilita plantejar-se si, ara que ho veu i que pot, no es pot permetre una mica més de gaudi, sobretot pel seu propi benestar, per la vida de parella, i pel benestar de les criatures. També com a manera d'aturar la transmissió trans-generacional del trauma de la guerra.

La inhibició de la Marina és resultat de l'afecte insuportable que sent com d'"una sensació atroç de singularitat i soledat" (Stolorow, 2007) produïda pel trauma primerenc que va quedar inscrit a nivell procedimental com a *coneixement relacional implícit* (Lyons-Ruth [et al], 1998) actiu a nivell somàtic en la vergonya i el retraïment. La meua capacitat de sintonització emocional per a captar el seu patiment, que també destrossava la seva vida afectiva, li va proporcionar un "context contenidor" on poder suportar i integrar el trauma, expressar la vergonya, i sentir que s'anava dissolvent, cosa que li va permetre poder gaudir més del que té (Carr, 2011; Coderch, 2018)

El concepte de coneixement relacional implícit es refereix a l'efecte que produeix determinat to emocional del fer dels pares o avis a la persona que el rep; un efecte que és procedimental, no és explícit. Es refereix al patiment singular que les generacions anteriors van generar en els seus fills o filles, des del seu propi patiment: aquella tristesa a la mirada que els arribava del pare o la mare (o l'avi o l'àvia); aquella dificultat de gaudi que tenien, que es traduïa en menyspreu cap a alguna font d'alegria d'algun fill o filla; aquella manca de passió en les converses, ... que els afectava perquè conferia una tonalitat emocional baixa que feia que, en cas de que la criatura se sortís del guió –amb una alegria o vitalitat inesperades- se sentís traïdora o culpable,...

Un any més tard, puc afirmar que aquesta parella han fet un camí molt fructífer, de fet estan en tractament tots dos. El fet que la Marina compregués la relació entre les seves inhibicions i els patiments del seus pares l'ha ajudat a anar trobant la seva pròpia posició subjectiva diferent. El modest restaurant que el seu pare va tirar endavant, frenat contínuament per les pors de mare, li van plantar la llavor de l'emprenedoria. La Marina també té una feina autònoma i es guanya la vida amb força dignitat, molt esforç i por del futur. És un negoci propi, en el camp de la informàtica, i li resulta feixuc de portar, tenint com té, a més, tres criatures per atendre, però el té engegat i li va prou bé. Des d'aquesta posició s'ha animat a proposar més sortides familiars de cap de setmana, amb altres famílies, que l'han ajudada a fer aparèixer aspectes més juganers de la seva personalitat, el que li ha permès connectar amb l'actitud més extravertida del seu home i trobar-se millor junts. El seu marit li havia plantejat que es qüestionava la relació, fins al punt que havia retrobat una antiga amant amb qui mantenia contacte telefònic. El fet de poder-hi reconnectar també a nivell sexual des de la seva major expressivitat, li va fer sentir que deixaven enrere la crisi de parella, cosa que van verbalitzar, mentre es refermaven en un nou compromís junts.

Cercar les possibles arrels dels conflictes individuals i interpersonals en el trauma històric té efectes beneficiosos significatius, com es pot apreciar en el cas que acabo de presentar; a l'article amb el que vaig començar a treballar el concepte de transmissió trans-generacional (Garriga, 2012), i en la literatura (Grand & Salberg, 2017; Hosseini, 2017; Salberg & Grand, 2017; Stolorow, 2008; van der Kolk, 2014).

El processament del trauma històric

Salberg (2017) afirma: "sovint processar el trauma porta temps. Per a processar una guerra fa falta mig segle, a vegades hi ha un període de silenci gestacional més llarg" (p.82). En el nostre cas, la guerra es va acabar formalment el 1939, fa 79 anys, però no la dictadura, que va durar teòricament fins el 1978. Dic teòricament, perquè segons de Toro^{xxi} el que estem veient clar és que l'anomenada transició democràtica va ser només un maquillatge que dissimulava la continuació a tots els llocs de poder de les i els franquistes i les seves i els seus hereters; de la mateixa manera que les bases jurídico-polítiques de l'estat actual són les *Leyes Fundamentales del Movimiento Nacional*, la *Ley de Sucesión de la Jefatura del Estado* (1947) i, finalment, la *Ley para*

la Reforma Política, aprovades per les corts franquistes, que van generar unes corts constituents que van redactar l'actual constitució i que no s'han adaptat mai a les formes democràtiques avançades.

Si l'afirmació de Salberg és certa, ja ha arribat l'hora de fer el processament de la guerra del 36-39, cosa que caldrà fer simultàniament amb el de la dictadura, perquè el franquisme és ben viu, i opera a través de l'espessa xarxa de dissolució dels tres poders en un: el judicial, a través d'un tribunal constitucional fet a mida, en el que s'anomena "*lawfare*", és a dir, guerra judicial, un concepte d'origen nord-americà que es refereix a l'ús de la llei com a arma política. És una forma de guerra desigual, perquè qui la promou és qui té el control de la llei, per més que això signifiqui forçar-la, tergiversar-la o fins i tot incomplir-la^{xxii}. Per fer aquest processament, hem de trencar el silenci i parlar clar, des de cada espai de paraula de que disposem.

Les ferides de la història

Tenim consciència de que la nostra és *una historia de traïció i colonització* des que el primer Borbó (1621) Felip IV va començar el seu regnat (Soldevila, 1973; Villar, 1987). També sabem que, com a poble, hem intentat esdevenir República fins a sis vegades^{xxiii} (1641-1652, 1810-1812, 1873, 1931, 1934, 2017), no sempre amb l'objectiu de devenir estat, ja que en ocasions cercàvem una reforma d'Espanya. Fins que ens hem adonat, dolorosament, que *Espanya és irreformable*.

De fet, ens hem adonat de molt més que això. Gràcies als periodistes de mitjans afins principalment de l'equip de VilaWeb, de l'Ara, l'Avui, CatRàdio, TV3 i Deia, estem perplexos del malson en el que vivim instal·lats. La Natza Farré^{xxiv} ens recorda el fenomen psicològic "*fer llum de gas*": És una forma d'abús en que la persona o el grup que el perpetra, amb trastorns antisocials o narcisistes (és a dir, psicòpates), busca sembrar llavors de dubtes en un individu determinat o en membres d'un grup determinat, amb l'esperança de fer-los qüestionar-se la seva memòria i la seva percepció i de fer-los perdre la cordura. Amb l'ús de la negació persistent, la distracció, la contradicció i la mentida, s'intenta desestabilitzar psíquicament l'objectiu i deslegitimar les seves creences. Inicialment aquest concepte es va aplicar a les relacions masclistes, darrerament s'està utilitzant en política: *fer llum de gas* és una combinació de tècniques modernes de comunicació, màrqueting i publicitat amb mètodes de propaganda de llarga durada. Blázquez^{xxv} en diu "*El otro 155*", referint-se a la violència emocional que estan exercint contra nosaltres: insults, vexacions,

desqualificacions,... en el que participen tots els mitjans unionistes. Amb mentides y distorsions grolleres per carregar-se i humiliar sense pietat el nostre poble utilitzant el mecanisme de defensa de la projecció, sense vergonya. Ens titllen del que fan ells: de dividir, d'incitar l'odi, de covards, de traïdors, de fer fugir les empreses, d'egoistes, de garrepes, de nazis ... L'objectiu és degradar-nos a “escòria” per justificar l'”*A por ellos*”. Exactament igual que van fer el segle passat. La pel·lícula/documental “Del silencio a la palabra” d'Ignacio Castresana ho reflecteix ben clarament: primer van estigmatitzar els republicans, això afavoria delacions, i judicis tergiversats que acabaven amb presó i/o mort. Entretant, els delators es quedaven amb les propietats dels republicans... El ministre Zoido va posar telèfons a disposició de qui els volgués utilitzar per denunciar catalans sospitosos de “delictes d'odi”, a continuació venen les detencions, imputacions, presó o exili.

A fe de déu que és difícil mantenir la *lucidesa* sota aquesta turmenta d'improperis i en mig d'aquestes, com a mínim dues, maneres de veure la realitat: La republicana i la unionista són dues galàxies cognitives i perceptives completament separades, sense cap punt d'intersecció. Davant el mateix fenomen, per ex. el referèndum: unes estem exultants, les altres diuen que no ha tingut lloc. “La llum de gas” s'aconsegueix imposar des de la desigualtat. Qui intenta imposar el seu relat a l'altre té més mitjans, més força i més suports. El ministre Dastis n'és el paradigma: les imatges de violència filmades per la BBC són falses^{xxvi}, afirmava davant la mirada incrèdula del periodista. Qui s'hi oposa ha de construir *una resistència contumaç!*

És ben cert que l'estat espanyol és uns ens *psicòpata i maltractador* de manual. Com bé diu en Partal^{xxvii}: més que un projecte polític, l'estat espanyol és un projecte econòmic. Concretament, un projecte d'enriquiment escandalós d'unes elits que han saquejat l'estat, utilitzant-lo sense vergonya ni prudència, amb voracitat insaciable i amb obsessió centralista, han maniobrat durant dècades per convertir Madrid en un centre econòmic global (Bel, 2011), a costa de la racionalitat econòmica inversora. A l'estat espanyol, la política i l'economia es confonen a uns nivells impossibles de trobar en cap altre estat europeu”, per afavorir les esmentades *elits extractives*.

Aquesta situació que compartim amb la resta de l'estat, als catalans ens produeix unes *ferides addicionals*, que aprofundeixen el trauma crònic que venim patint des de quatre segles enrere, però que tenen un efecte quotidià i aguditzador diari: cada vegada que paguem per l'ús d'una autopista xifres *abusives* (7€ pel tram Terrassa – Manresa, de

20km) mentre veiem les autopistes de la resta de l'estat buides, o rescatem les fallides; cada vegada que agafem la RENFE (i patim *molèsties humiliants* contínues: retards, trens obsolets, sense calefacció ni aire condicionat, amuntegament, avaries contínues, hores incomputables per trajectes de pocs km) tenim consciència que els trens nous i la construcció de vies són a l'àrea metropolitana de Madrid^{xxviii}; quan ens adonem, o patim en pròpia pell que fan passar el corredor mediterrani per Madrid^{xxix}, amb el corresponent perjudici pel transport de mercaderies cap a Europa, el 62% del qual passa per aquí; que tenim un aeroport sense capacitat per a desplaçaments intercontinentals, on *patim* cues, vagues,... per manca d'inversió, mentre els beneficis que produeix van a parar a AENA, i els inverteix en l'aeroport de Madrid; que hem de *lluitar contínuament* per a poder viure en català (castellanització del nom; manca de rètols en català...); *patim* la falta de pagament dels deutes que té l'estat amb Catalunya amb "préstecs amb interessos per cobrir les necessitats de tresoreria"... Som el 16% de la població i contribuïm amb el 19% al PIB^{xxx}, però rebem el 9,9% en inversions^{xxxi}. De fet Espanya drena els nostres recursos^{xxxii} des de fa, com a mínim, 133 anys^{xxxiii}. La llista *d'humiliacions* és infinita, però a més, cada vegada que intentem alguna acció política o llei per donar resposta a alguna necessitat ens la tomben o arrabassen: llei de pobresa energètica, impost sobre bancs, impost sobre audiovisuals, impost sobre begudes ensucrades, llei sobre igualtat de gènere, ... Més *humiliació continuada*: prohibició de simbologia pròpia i obligació de simbologia aliena (E a les matrícules dels cotxes, pertinença obligatòria d'esportistes a la selecció espanyola, banderes espanyoles,...); model educatiu permanentment en els jutjats laminat sobretot en matèria de llengua, que també veiem laminada contínuament als nostres germans valencians i balears,...

Però encara més: el PP, el partit que liderava el govern espanyol durant aquesta confrontació, que té el 4% de vots a Catalunya, i que volia que tornéssim a la *legalitat democràtica*, és el més corrupte d'Europa^{xxxiv}, i utilitza la Fiscalia i tots els tribunals espanyols en benefici propi perquè la majoria dels membres d'aquestes institucions legals en son militants, adscrits o no, i *no fan altra cosa que prevaricar*^{xxxv}.

L'antidemocràtic "raspallat" de l'Estatut de 2006 amb la sentència del 2010 del tribunal constitucional espanyol, va ser la gota que va fer vessar el got de la paciència, la innocència didàctica i la benevolència dialogant d'un poble que desitja ser. Ens va fer adonar, per enèsima vegada, que aquesta gent *no* estaven disposats a *respectar cap pacte*. De fet, que amb aquest acte, donaven l'estocada final al pacte de la transició

(que ja havien començat a laminar amb la LOAPA de 1983). Se'ns va fer obvi que l'estat espanyol té l'*absolutisme* en el seu ADN, perquè aquesta és la maledicció que arrosseguem del primer Borbó. Que ens contempen com el seu *dret de conquesta, com a colònia*: com a súbdits al servei del seu projecte econòmic. Per això aquell 10 de juliol de 2010 vam sortir massivament al carrer cridant que ja n'hi havia prou, que ens volem separar de qui ens maltracta!: “¡¡¡In, inde, independència!!!

La curació de les ferides de la història

La feina de processament de la guerra es va fent amb la recuperació de la memòria històrica i les reparacions que són possibles: enterrant dignament els cossos trobats a les fosses comunes; anul·lant els 66.614 (+15)^{xxxvi} judicis franquistes que encara pesaven sobre les víctimes. Encara queda pendent, però, la reparació jurídica de l'execució de Lluís Companys, malgrat que el 12 de setembre de 2017 el congrés va fer veure que ho feia, declarant nul el judici que el va condemnar. També processem i reparem quan anomenem les coses pel seu nom: la guerra del 36 no va ser una guerra civil, sinó *un alçament militar* contra una república votada democràticament que es va acarnissar particularment contra Catalunya, tal i com mostra el contingut de la frase “*antes roja que rota*” (Calvo Sotelo, 10/11/1935)^{xxxvii}, i que la història recent ha confirmat: ha pogut governar el PSOE; però ni parlar-ne d'un estatut d'autonomia que obrís la mínima possibilitat d'una subjectivitat política Catalana.

Hi ha gairebé un paral·lelisme punt per punt entre els fets al voltant de la proclamació de la República Catalana el 10 d'octubre de 2017 i la proclamació de l'Estat Català per Lluís Companys, el 6 d'octubre de 1934. Companys fou destituït i arrestat pel govern espanyol; es va suspendre l'autonomia d'octubre del 34 a febrer del 36, després Companys va recuperar la presidència. Però el 18 de juliol del mateix any, els militars liderats per Franco, s'alçaren contra la república en el que va esdevenir una guerra de les forces de dretes contra les esquerres del Front Popular, que va durar tres anys horribles. Després va venir la dictadura (1939-1978): nepotisme, repressió de les i dels perdedors, por, odi i destrucció d'allò diferent (allò català): llibres, ràdio, premsa, institucions. Moltes persones perdedores van ser executades, empresonades, exiliades o purgades dels càrrecs públics o professions. Llavors es deia “per l'article 26”^{xxxviii}. És a dir, que l'estat espanyol es donava llavors a si mateix, i s'ha donat durant l'aplicació del 155, el poder d'interpretar les lleis com li ha convingut, de saltar-se-les, o d'incomplir-les en un abús d'autoritat sense límits.

La hipòtesi que sostinc és que el sorgiment dels anhels independentistes i republicans entre nosaltres és la manera que hem trobat de fer front, reparar i curar els traumes massius que ens han arribat de la guerra del 36 i de la dictadura posterior, però també de més enrere, des del 1621, des del regnat de Felip IV; és la manera que hem trobat per construir una sensació d'esperança reparadora que ens il·lusiona. En la mesura que ens involucrem en aquest projecte engrescador que és el procés constituent de la República Catalana, i donem continuïtat a les estructures històriques de resistència que ens han precedit, *curem els traumes de la història!* No endebades el nostre president és el 131è president de la Generalitat. Recull la història dels presidents des de 1359 (en que les Corts esdevenen Generalitat). El parlament més antic d'Europa.

Els valors emancipadors

Entretant, a les democràcies occidentals més avançades de l'Europa del Nord, i també entre nosaltres, hi ha hagut una evolució dels valors socials en direcció als valors emancipadors (Inglehart & Welzel, 2006; Welzel, 2014).

Les persones que vam créixer durant la postguerra i la dictadura, ho vam fer també en el catolicisme i el patriarcat (la "democràcia orgànica" deia que el pare –no la mare– de família era el representant de l'estat i de Déu). La resta de membres l'havíem de servir, com ell ho havia de fer a l'estat (el servei militar obligatori). Vam créixer en allò que Welzel anomena *valors tradicionals* (religiositat, respecte a l'autoritat, orgull nacional, obediència i matrimoni) i *valors de supervivència* (prioritat a la seguretat per sobre de la llibertat, no participació política, desconfiança en allò que ve de fora, no acceptació de la homosexualitat, i un sentit feble de felicitat).

L'època anomenada de la transició, també va ser un moment de transformació de la societat industrial en post-industrial, i va contribuir a que, com a societat, evolucionéssim cap a *valors* de tipus *secular-racional*, mitjançant la pertinença a organitzacions cíviques i polítiques com els partits, el moviment feminista, el maig del 68,... També va tenir lloc un desenvolupament econòmic que va contribuir a l'eixamplament de les capes mitjanes, cosa que va permetre un *apoderament subjectiu agent*, és a dir, que les persones que ho desitjaven i trobaven la manera, podien, mitjançant els esforços pertinents, evolucionar en l'escala laboral, o social cap a posicions més valorades intel·lectualment o econòmica. Durant uns anys a Catalunya l'escala social funcionava d'una manera força adequada. Les societats post-industrials avançades es van anar transformant en *societats del coneixement*, i els *valors*

d'aoutoexpressió van anar substituint els tradicionals i de supervivència, donant lloc a un *sentit d'agència individual*. Tenir aquest sentit permet a les persones aproximar al màxim el que desitgen amb el que realment acaben fent o devenint. Un subgrup d'aquests valors són els *emancipadors* que consisteixen en llibertat en l'estil de vida, igualtat de gènere, autonomia personal i la veu del poble. Els valors emancipadors generen llibertats individuals i desigs de democràcia liberal-crítica.

En el camí d'eixamplar les llibertats individuals hi ha persones que acudeixen a la psicoteràpia, com una manera d'ajudar-se. Els exemples que he esmentat en començar il·lustren una mica com té lloc aquest procés. Per altra banda, és només en els contextos de democràcies liberals obertes, que la gent del World Values Survey ^{xxxix} té ben localitzades a l'Europa Protestant, amb Suècia, Noruega i Dinamarca al davant, que té lloc la màxima expressió dels valors emancipadors. A Catalunya ens emmirallem molt amb aquest països des que Espriu (1954) publicqués el seu "Assaig de càntic en el temple":

Oh, que cansat estic de la meva
covarda, vella, tan salvatge terra,
i com m'agradaria allunyar-me'n,
nord enllà,

on diuen que la gent és *neta*
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!

Aleshores, a la congregació, els germans dirien
desaprovant: "Com l'ocell que deixa el niu,
així l'home que se'n va del seu indret",
mentre jo, ja ben lluny, em riuria
de la llei i de l'antiga saviesa
d'aquest meu àrid poble.

Però no he de seguir mai el meu somni
I em quedaré aquí fins a la mort.

Car sóc també molt covard i salvatge
i estimo a més amb un
desesperat dolor
aquesta meva pobra, bruta, trista, dissortada pàtria.

Però, a diferència d'ell, avui els i les independentistes, ja no ens sentim covards i salvatges, perquè volem fer evolucionar la nostra pàtria cap a “neta, noble, rica, culta, desvetllada i feliç”, i no volem viure més en aquesta “pobra, bruta, trista i dissortada pàtria”. La manera d'aconseguir això és escoltant la veu la poble, com ho havia fet el govern que ens van arrabassar amb el 155, en compliment del mandat democràtic del 27S2105. La República és l'expressió d'aquests anhels espriuans i la forma que millor els satisfà.

Un exemple de l'evolució dels valors el podem veure, en canvi, amb la diferència en la manera d'encarar la confrontació que van tenir Azaña, Negrín i Companys i la manera de Puigdemont. L'any 1939, quan s'estava dirimint el final de la guerra i ja es veia que s'estava perdent la república, aquells polítics no van dubtar en reclutar més combatents, malgrat ja només podien mobilitzar els que tenien 17 anys (la quinta del biberó). Ho van fer sabent que els enviaven a morir massivament. En canvi, quan els dies 10 i 27 d'octubre de 2017 ho teníem tot a punt per proclamar la República, davant les amenaces que ens arribaven de l'estat espanyol, i que ja havíem tastat l'1, el nostre govern va optar per “millor un pas enrere que una massacre”. Ens havíem jurat per obtenir la independència per mitjans pacífics i democràtics; millor acceptar que no hi havia condicions que perdre una vida humana. Els valors emancipadors en acció; l'acceptació de la vulnerabilitat de governants i governats abans que l'honor militar (Riera, 2018, comunicació personal)^{xl}.

Aspecte relacional de la nostra organització en “societat civil”

La societat catalana ens vam començar a organitzar amb força per aconseguir la independència a partir del 10 de juliol de 2010, quan vam començar “la revolució dels somriures” en les manifestacions multitudinàries cada 11 de setembre. Aquesta revolució ha estat articulada, a més de per alguns partits polítics per la “societat civil”, en les seves organitzacions capdavanteres l'ANC i l'Òmnium (els líders de les quals, els Jordis, s'haurien de trobar entre nosaltres i no tancats a la presó com si fossin delinqüents), han organitzat una xarxa de complicitats i d'il·lusions molt potent, per defensar uns valors/sentiments que estaven adormits: la compassió, la companyia, la solidaritat, el sentit de pertinença a una comunitat, l'orgull de formar-ne part, i la consciència de que en aquest procés cada aportació de cadascú és necessària i benvinguda, que juntes som més forts. I tot això en un clima d'inclusió: d'edats, de classes, de gèneres i de procedències, que feia temps que no es veia. Vull subratllar l'aspecte *relacional* d'aquest moviment que hem construït: són les *relacions personals*

les que han generat aquest eixamplament. I el *compromís* personal i solidari que cada ú ha agafat, basat en el confiança de que l'altre també hi serà. Som conscients de l'enorme dificultat de la via que hem escollit, perquè estem veient *la ferocitat i la set de venjança* dels nostres oponents, i sabem que només ens en sortirem si anem juntes i sabem construir aliances més potents que les seves. Saber que en Puigdemont, Serret, Comín i Puig són a Brussel·les per construir-les, és esperançador. Saber, com diu en Partal^{xlii} que la República s'ha proclamat, com en dóna fe els que diuen que no la reconeixen, també ho és; sobretot tenint en compte l'experiència dels nous estats que ens han precedit, que no han controlat l'administració fins força temps després d'haver declarat la independència.

La clau de la nostra supervivència és la *relacionalitat*. Que haguem pogut mantenir parlada una llengua que porta segles de menyspreu és pura relacionalitat. També és relacionalitat el que fem quan algun membre del govern rep una multa, una desqualificació o un arrest: els fem saber que “no esteu sols” en manifestacions massives, fem donatius per cobrir els imports de les multes; fem donatius per organitzar les mobilitzacions massives, els escrivim cartes. És relacionalitat el que va tenir lloc l'1O: en que malgrat l'enormitat de les amenaces i del terror vam celebrar el referèndum: protegint els col·legis amb els nostres cossos, aconseguint les paperetes i les urnes, tenint observadors internacionals que donaven compte de la impecabilitat del procediment. Vam sentir l'èpica determinada d'un poble! Vam sentir el nostre apoderament! Vam sentir la comunió d'un govern i el seu poble! Vam sentir l'emoció de la contribució de cadascú! Que l'aportació de cadascú era necessària i important! Els valors emancipadors en acció.

Tot aquest grup de sentiments: la compassió, la companyia, la solidaritat, el sentit de pertinença a una comunitat, i l'orgull de formar-ne part, son els que podem trobar en els processos de recuperació de les persones que han patit abusos, del tipus que sigui: físic, psíquics i/o sexuals i també als grups al que se'ls ha fet llum de gas.

El poble català ens sentim així: amb il·lusió pel projecte emancipador que suposa la construcció d'un estat. Cercant la manera d'aconseguir-ho. El que està clar i diàfan és que les forces independentistes vam guanyar les eleccions del 21D2017, com mostren les portades de la premsa internacional^{xliii}. El govern espanyol està instal·lat en el “només un pot viure”, i això el porta a posar tants pals a les rodes com pugui al nostre desig de separació. El govern català segueix apel·lant a la democràcia “totes i tots

mereixem viure” (Benjamin, 2018), per això ha obert tota aquesta pila de fronts internacionals, a Bèlgica, Alemanya, Escòcia, Suïssa: els estats democràtics amb qui comparteix la creença en el dret d'autodeterminació.

Hem de bastir i sostenir una resistència contumaç que consisteix en: estar junts i juntes fent-nos costat, compartir narracions que ens facin veure la impecabilitat de la nostra visió, i trobar maneres de mostrar-les al món. També hem d'afeblir l'estat en els seus quatre punts, ja febles: la dictadura, la corrupció, el deute i les pensions^{xliii}, sense utilitzar violència en cap cas, actuant pacíficament però amb determinació. D'aquesta manera, seguirem endavant en el camí de la llibertat^{xliv}, que per a Catalunya és la materialització de la República ja proclamada (vàlida internacionalment des del 27 d'octubre de 2017). L'únic camí que ens allunya de l'esclavatge, que cura les ferides de la història i que ens permet construir una societat i una vida millors.

Bibliografia:

APPREY, M. (2017). Representing, Theorising and Reconfiguring the Concept of Transgenerational Haunting in Order to Facilitate Healing. In (Grand, S. & Salberg, J. eds.) *Trans-generational Trauma and the Other*, New York: Routledge, p. 16-37.

BEL, G. (2011). *Espanya, capital París*, Barcelona: La Campana.

BENJAMIN, J. (2018), *Beyond doer and done to*. New York: Routledge.

BRAVE HEART, M., Y. H [et al.] (2017). Historical Trauma Among Indigenous Peoples of the Americas. In (Salberg, J. & Grand, S. eds.), *Wounds of History*, New York: Routledge, p. 250-267.

CARR, R. B. (2011), Combat and human existence: toward an Intersubjective approach to combat-related PTSD, *Psychoanalytic Psychology*, 28(4), p. 471-496.

CODERCH, J. [coord.] (2018). *Las experiencias terapéuticas en el proceso psiconalítico*, Madrid: Ágora Relacional (Colección Relacional, 19).

DSM-IV-TR, (2002). *Manual Diagnóstico y estadístico de los trastornos mentales*, Barcelona, Masson.

ESPRIU, S. (1954). *El caminant i el mur*. Barcelona: Óssa Menor.

GARRIGA, C. (2012). La transmisión transgeneracional del trauma. Caso María, *Clínica e Investigación Relacional*, Vol. 6(3), 602-619.

GRAND, S. & SALBERG, J. (2017). *Trans-generational trauma and the other*. New York: Routledge.

HOSSEINI, A. (2017). Repensando el discurso del trauma en el trabajo con supervivientes de violaciones de Derechos Humanos, *Clínica e Investigación Relacional*, Vol. 11(3), 615-625.

INGLEHART, R. & WELZEL, Ch. (2006). *Modernización, cambio cultural y democracia: la secuencia del desarrollo humano*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS).

JOU, D. (2018). *Poemes de la revolta catalana*. Terrassa: Fundació Torre del Palau.

- LYONS-RUTH, K. [et al]. (1998). Implicit relational knowing: its role in development and psychoanalytic treatment, *Infant Mental Health Journal*, 19(3): 282-289. [The Boston Change Process Study Group (BCPSG)].
- SALBERG, J. (2017). "The texture of Traumatic Attachment", in: (J. Salberg, J. & S. Grand, *Wounds of History*, New York: Routledge), p.77-99.
- SALBERG, J. & GRAND, S. (2017). *Wounds of History*, New York: Routledge.
- SOLDEVILA, F. (1963). *Història de Catalunya*, Vol.III, Barcelona: Editorial Alpha.
- STOLOROW, R. (2007). *Trauma and Human Existence: autobiographical, psychoanalytic, and philosophical reflections*, new York: Analytic Press.
- TALARN, A. (2003). "El trauma des de la perspectiva de la patologia y la psicoanàlisi", Conferència a BCN inclosa en la formació en Psicoteràpia Relacional.
- VAN DER KOLK, B. (2014). *The body keeps the score*, Viking Penguin (traducció 2015, *El cuerpo lleva la cuenta*, Barcelona: Eleftheria).
- VILAR, P. (1987). *Historia de Catalunya*, Vol. VI Barcelona: Edicions 62.
- WELZEL, C. (2014). *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Harvard: Cambridge University Press.

ⁱ <https://www.vilaweb.cat/noticies/les-cinc-mentides-mes-grans-de-la-campanya-del-no/> [Consulta: 17 de setembre de 2017]

ⁱⁱ <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-10733> [Consulta: 23 de juliol de 2018]

ⁱⁱⁱ <https://www.vilaweb.cat/noticies/negociadors-opinio-article-jordi-domingo/> [Consulta: 22 de setembre de 2018]

^{iv} https://cat.elpais.com/cat/2017/06/02/espana/1496397151_082775.html. Mas, Rigau, Homs i Ortega, son acusats de malversació de fons i obligats a tornar 5,1M€ dels seus patrimonis particulars, que els són embargats. A més són inhabilitats per ocupar càrrecs públics.[Consulta: 2 de juny de 2017]

^v Com es pot veure en el documental de la BBC "Crisis in Catalonia": https://www.google.es/search?q=youtube%3A+crisis+in+catalonia+2018&rlz=1C1GIWA_enES653ES653&oeq=youtube+Crisis+in+catalonia&aqs=chrome.1.69i57j35i39j0.20371j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8 o a ARTE TV, "Catalogne: Espagne au bord d'une crise de nerfs": <https://www.youtube.com/watch?v=U7AnEk2iKTO>

^{vi} http://premsa.gencat.cat/pres_fs/vp/AppJava/notapremsavw/303722/ca/comunicat-persones-ateses-carregues-policials-11.do [Consulta: ... 20 d'octubre de 2017]

^{vii} Escobar, M. https://www.elnacional.cat/en/news/human-rights-watch-excessive-force-catalonia_230574_102.html [Consulta: 18 de gener de 2018]

^{viii} <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/noticias/noticia/articulo/1-oamnistia-internacional-denuncia-uso-excesivo-de-la-fuerza-por-parte-de-policia-nacional-y-guar/> [Consulta: 2 de octubre de 2018]

^{ix} Rios, P. & Piñol, A. https://cat.elpais.com/cat/2017/10/10/catalunya/1507624143_410500.html [Consulta: 10 d'octubre de 2017]

^x Vegeu el documental '20-S': <https://youtube.com/watch?v=5bN8ZM-V4Jo>

^{xi} Marc, O. <https://www.naciodigital.cat/noticia/142030/entre/exili/preso/setmana/canviat/vida/tot/govern> [Consulta: 4 de novembre de 2107]

^{xii} Com demostra la declaració de la cort alemanya de Slesvig-Holstein quan afirma que és inacceptable acusar-los d'aquests "crims" en la mesura que no hi ha cap grau de violència en el que van fer que els permeti acusar-los d'"alta traïció" (art.81 del codi penal) o de disturbis públics (art. 125 del codi penal): <https://www.vilaweb.cat/noticies/la-resolucio-tribunal-alemany-puigdemont-slesvig-holstein-traduit-catala/> [Consulta: 12 de juliol de 2018]

- ^{xiii} Casulleras, J. & Lleonart, A. <https://www.vilaweb.cat/noticies/les-armes-juridiques-que-anna-gabriel-pot-utilitzar-des-de-suissa-contr-espanya/> [Consulta: 20 de Febrer de 2018]
- ^{xiv} Moldes, A. https://www.ara.cat/politica/Rovira-sexilia-lliure-mare_0_1984001745.html [Consulta: 24 de març de 2018]
- ^{xv} <https://www.naciodigital.cat/noticia/155586/valtonyc/exilia/belgica/no/haver/entrar/preso> [Consulta: 23 de maig de 2018]
- ^{xvi} <https://www.vilaweb.cat/noticies/adria-carrasco-el-jove-del-cdr-desplugues-exiliat-compareixera-dema-a-brusselles/> [Consulta: 5 de setembre de 2018]
- ^{xvii} Llobet, A. <https://www.naciodigital.cat/noticia/144466/arago/emporta/lleida/obres/sixena/via/155> [Consulta: 11 de desembre del 2017]
- ^{xviii} <https://www.vilaweb.cat/noticies/la-repressio-de-lestat-espanyol-contr-catalunya-ja-supera-els-nous-cents-represaliats/> [Consulta: 7 de febrer de 2018]
- ^{xix} Marcelli, F. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2018/01/10/catalogna-la-cura-rajoy-minaccia-di-uccidere-il-malato/4073554/> [Consulta: 10 de gener de 2018]
- ^{xx} Casulleras, J. <https://www.vilaweb.cat/noticies/aixi-desplega-espanya-una-estrategia-clara-de-lawfare-contr-catalunya/> [Consulta: 6 de febrer de 2018]
- ^{xxi} De Toro, S. https://www.ara.cat/es/continuidad-franquismo-miedo_0_1950405196.html [Consulta: 27 de gener de 2018]
- ^{xxii} Casulleras, J. <https://www.vilaweb.cat/noticies/aixi-desplega-espanya-una-estrategia-clara-de-lawfare-contr-catalunya/> [Consulta: 6 de febrer de 2018]
- ^{xxiii} <https://www.vilaweb.cat/noticies/la-sisena-es-la-bona-declaracio-independencia/> (1641-1652, 1810-1812, 1873, 1931, 1934, 2017) [Consulta: 27 d'octubre de 2017]
- ^{xxiv} Farré, N. https://www.ara.cat/opinio/Natza-Farre-Llum-gas_0_1890410980.html [Consulta: 18 d'octubre de 2017]
- ^{xxv} Blázquez, J. R. <http://www.deia.eus/2017/11/14/opinion/tribuna-abierta/el-otro-155-deshonor-y-humillacion> [Consulta: 14 de novembre de 2017]
- ^{xxvi} <https://www.publico.es/politica/dastis-cargas-policiales-1-muchas-imagenes-son-falsas.html>
- ^{xxvii} Partal, V. <https://www.vilaweb.cat/noticies/el-context-dun-estrany-tret-al-pit-vicent-partal/> [Consulta: 19 de juliol de 2017]
- ^{xxviii} Vazquez, C. https://cat.elpais.com/cat/2017/03/29/economia/1490783609_524353.html “El 80% de la inversió del corredor mediterrani ha anat a inversions a Madrid” [Consulta: 29 de març de 2017]
- ^{xxix} ACN https://www.ara.cat/societat/LEstat-destinats-corredor-mediterrani-Madrid_0_1739826148.html [Consulta: 10 de febrer de 2017]
- ^{xxx} EFE <https://www.lavanguardia.com/economia/20170622/423601590811/catalunya-pib-espana.html> [Consulta: 22 de juny de 2017]
- ^{xxxi} Hakobyan, S. & Solano, A. <https://www.vilaweb.cat/noticies/lestat-porta-ans-prometent-inversions-que-despres-no-compleix/> [Consulta: 24 de març de 2017]
- ^{xxxii} EFE <https://www.lavanguardia.com/economia/20171204/433420916831/balanzas-fiscales-deficit-fiscal-cataluna.html> [Consulta: 4 de desembre de 2017]
- ^{xxxiii} Des que es va publicar el Memorial de Greuges: Diversos autors, (1885). *Memoria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya*, Barcelona: Estampa de Lluís Tasso Serra.
- ^{xxxiv} <http://kaosenlared.net/900-cargos-del-partido-popular-imputados-por-corrupcion-cuantas-organizaciones-criminales-en-el-mundo-tienen-esa-cifra/> [Consulta: 29 de maig de 2017]
- ^{xxxv} Cotarelo, R. <https://cotarelo.blogspot.com.es/search/label/Justicia> [Consulta: 24 de gener de 2018].
- ^{xxxvi} Arxiu Nacional de Catalunya, Llista de reparació jurídica de víctimes del franquisme (1938-1978). El 7-7-2017 apareix la llista amb els noms de **66.614** persones i **15** entitats.
- ^{xxxvii} https://es.wikiquote.org/wiki/Jos%C3%A9_Calvo_Sotelo [Consulta: 9 de setembre de 2018]
- ^{xxxviii} Cardús, P. <https://www.vilaweb.cat/noticies/si-no-tenim-present-larticle-26-estem-perduts/> [Consulta: 3 de Gener de 2018]
- ^{xxxix} <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> [Consulta: 25 de juliol de 2018]
- ^{xl} Discussió en el seminari permanent de Ramon Riera, divendres 16 de març de 2018.
- ^{xli} Partal, V. <https://www.vilaweb.cat/noticies/sha-proclamat-la-republica-nomes-cal-que-feu-servir-el-sentit-comu-editorial-vicent-partal/> [Consulta: 10 de novembre de 2017]
- ^{xlii} https://www.ara.cat/elecciones21d/victoria-independentista-portades-premsa-internacional_0_1928807180.htm [Consulta: 22 de desembre de 2017]
- ^{xliii} De Porrata, R. <http://www.gxi.cat/14-11-17-porrata-ramir-de-nova-estrategia-per-a-l-independentisme> [Consulta: 14 de novembre de 2017]

^{xliv}Schönberger, A. Elegir entre la llibertat i l'esclavatge, *L'Unilateral. El digital de la República Catalana*. (Traducció: Grau, P. del original: 3/2/2018 <http://blickpunktatalonien.com/die-wahl-zwischen-freiheit-und-knechtschaft-von-prof-dr-axelschoenberger/>) [Consulta 3 de febrer de 2018]